

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-9-85-55>

УДК 332.365

Стільник В.В., Клочан В.В., Колесник І.В.  
Миколаївський національний аграрний університет

## ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР В ССПП «КУЙБИШЕВА» БРАТСЬКОГО РАЙОНУ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

**Анотація.** В статті проведено дослідження значення ефективності зернового виробництва на підприємстві братського району. Розглянуто погляди вчених-економістів на формування ефективного виробництва зерна. Проведено аналітичне дослідження основних показників виробництва зернових культур в сільськогосподарському підприємстві Братського району та району в цілому. На сучасному етапі проблема підвищення ефективності агропромислового виробництва є визначальним фактором економічного і соціального розвитку суспільства. Як економічна категорія ефективність виробництва нерозривно пов'язана з необхідністю дедалі повнішого задоволення матеріальних і культурних потреб населення України. Тому підвищення ефективності суспільного виробництва характеризується збільшенням обсягів сукупного продукту та національного доходу для задоволення потреб безпосередніх виробників і суспільства в цілому при найменших сукупних витратах на одиницю продукції.

**Ключові слова:** виробництво, зерно, землеробство, рентабельність, питома вага, валовий збір, урожайність.

Stilnik Vita, Klochan Vyacheslav, Kolesnik Irina  
Mykolayiv National Agrarian University

## EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION IN PEASANT UNION OF PRIVATE SHARES «KUIBYSHEVA» OF BRATSK DISTRICT OF MYKOLAIV REGION

**Summary.** The article deals with the study of the value of the efficiency of grain production at the enterprise of the Bratsk district. The views of scientists and economists on the formation of effective grain production are considered. An analytical study of the main indicators of grain production in the agricultural enterprise of the Bratsk district and the district as a whole was conducted. At the present stage, the problem of increasing the efficiency of agro-industrial production is a determining factor in the economic and social development of society. As an economic category, production efficiency is inextricably linked to the need to meet the material and cultural needs of the Ukrainian population more and more fully. Therefore, increasing the efficiency of social production is characterized by an increase in the volume of total product and national income to meet the needs of direct producers and society as a whole at the lowest total cost per unit of production. Grain and its processed products are the basis of human nutrition: it is an indispensable feed in the production of livestock products, as well as the main raw material for the processing industry. It is also an important export product and should provide significant foreign exchange revenues to the state. After all, during storage, grain almost does not lose its quality and, therefore, is suitable for creating state reserves of food and feed. Production efficiency as an economic category reflects the effect of objective economic laws, which is manifested in the performance of production. It is the form in which the goal of social production is realized. Economic efficiency shows the final useful effect of the use of means of production and live labor, as well as their total investment. In this regard, it is necessary to distinguish between such concepts as effect and economic efficiency. The economic efficiency of production is determined by the ratio of the results obtained to the expenditure of means of production and live labor. Production efficiency is a generalizing economic category, the qualitative characteristic of which is reflected in the high efficiency of the use of living and embodied in the means of production apart.

**Keywords:** production, grain, agriculture, profitability, share, gross harvest, yield.

**Постановка проблеми.** З самого початку виникнення землеробства і дотепер у більшості країн світу виробництво зерна є пріоритетною його складовою. В Україні зернове виробництво традиційно є основою сільського господарства. На всіх етапах розвитку нашого суспільства держава приділяла увагу підвищенню ефективності функціонування зернопродуктового підкомплексу. Зміни, що відбуваються у функціонуванні економічної системи України впливають на ефективність господарської діяльності підприємств усіх галузей народного господарства. Виробництво та реалізація зерна – основне джерело надходження грошових коштів необхідних для розширеного відтворення та забезпечення продовольчої безпеки району, області, країни в цілому. Досягнення стабільності та ефективності виробництва зерна, особливо підвищення його валового збору, має стратегічне значення для зростання національної економіки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблеми, пов'язані з ефективністю виробництва зерна, знайшли широке відображення в аграрній економічній літературі. Вивченням цих питань в сучасних ринкових умовах активно займаються відомі українські вчені В.Г. Андрійчук, П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, І.О. Бистрова, С.М. Чмир, Н.П. Фастівець, О.В. Шубравська, Н.О. Єфремова, О.В. Боднар та багато інших, які в своїх публікаціях багато уваги приділяють аналізу ефективності вирощування зерна та пошуку шляхів удосконалення його виробництва.

**Виділення невирішених раніше частин проблеми.** Наявність дискусійних проблем, а також об'єктивна необхідність визначення головних чинників ефективного виробництва зернових культур та визначення показників ефективності виробництва зерна для забезпечення економічної безпеки обумовили вибір теми дослідження.

**Метою статті** є дослідження ефективності виробництва зернових культур на досліджуваному підприємстві та обґрунтування напрямів підвищення її економічної ефективності.

**Виклад основного матеріалу.** Братський район, як адміністративно-територіальна одиниця, створений 7 березня 1923 року, територія району в сучасних межах становить 1,1 тис. км<sup>2</sup>, процент від загальної території області – 4,5%. Чисельність наявного населення становить 19,6 тис. ос. В усіх сферах економічної діяльності зайнято 9,7 тис. осіб. У складі району 59 сіл і одне селище міського типу, які об'єднуються однією селищною і 15 сільськими радами [4, с. 133].

Аналізуючи основні соціально-економічні показники Братського району (табл. 1), ми можемо зробити наступний висновок, що загальна територія району на протязі трьох досліджуваних років не змінилась і становить 112,9 тис. га., а вартість валової продукції сільського господарства в 2019 році зросла на 38% в порівнянні з 2018 роком, але зменшилась порівняно з 2017 роком на 2%, що свідчить про нестабільність обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних підприємствах. Капітальні інвестиції в 2017 році мають найбільший показник і становлять 171,2 млн. грн., та з кожним роком цей показник зменшувався

і в 2019 році порівняно з 2018 роком зменшився на 19%. Частка площі сільськогосподарських угідь загальної території 91,14%.

Один з найбільш стабільних показників є земельна площа підприємства (сільськогосподарські угіддя, рілля, площа посіву, багаторічні насадження). З цим фактором в більшій мірі, ніж з іншими, пов'язана потреба господарства в основних фондах і капітальних вкладень на виробниче будівництво, меліорацію, пристрій дорожньої мережі [2, с. 187].

У районі найбільшу частину займають землі сільськогосподарського призначення і становлять 90,43% від загальної структури земель Братського району (табл. 2). Наступним кроком дослідження буде аналіз рівня розвитку виробництва зернових і зернобобових культур на досліджуваному підприємстві (табл. 3).

Аналізуючи дані таблиці ми бачимо, що площа посіву в 2019 році найбільша і становить 2012 га, що на 8,05% більше ніж в 2017 році та на 18,5% більше ніж в 2018 році.

Таким чином урожайність зернових культур в 2019 році становить 48,1 ц/га, що так як площа посіву збільшилась. Це 4,8% менше ніж в 2017 році та на 40,3% більше ніж в 2018 році. Рівень товарності протягом двох останніх років становить 100%.

Таблиця 1

#### Основні соціально-економічні показники Братського району

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. у % до 2017 р.
Загальна територія, тис. га	112,9	112,9	112,9	100,0
Чисельність постійного населення (на кінець року), тис. осіб	17,9	17,7	18,4	102,7
Середньооблікова кількість штатних працівників, осіб	2218	2277	2053	92,6
Середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників, грн	3267	4992	6055	185,3
Вартість валової продукції сільського господарства в постійних цінах 2010 року, млн грн	242,0	173,2	238,1	95,9
Капітальні інвестиції, млн грн	171,2	161,2	131,8	77,0

Джерело: розраховано автором за статистичною інформацією [1]

Таблиця 2

#### Склад і структура земельних угідь Братського району станом на 01.01.2019 р.

Види угідь	Площа, тис. га	Структура, %
Землі сільськогосподарського призначення	102,1	90,43
Ліси та лісо вкриті площі	5,8	5,13
Забудовані землі	2,2	1,94
Землі під водою	0,9	0,79
Відкриті заболочені землі	0,7	0,62
Інші землі	1,2	1,06
Всього земель	112,9	100,0

Джерело: розраховано автором за статистичною інформацією [1]

Таблиця 3

#### Рівень розвитку виробництва зернових і зернобобових культур в ССПП «Куйбишева» Братського району Миколаївської області

Показники	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2019 р. у % до	
				2017 р.	2018 р.
Площа посіву, га	1862,0	1697,0	2012,0	108,05	118,5
Валовий збір, т	94183,0	58226,0	96912,0	102,8	166,4
Урожайність, ц з 1 га	50,5	34,3	48,1	95,2	140,3
Кількість реалізованої продукції, т	83667,0	58226,0	96912,0	115,8	166,4
Рівень товарності, %	88,8	100,0	100,0	112,5	100

Джерело: розраховано автором за статистичною інформацією [1]

Таблиця 4

**Вихідні та розрахункові дані для індексного аналізу врожаю та врожайності зернових та зернобобових культур в ССПП «Куйбишева» Братського району Миколаївської області**

Назви культур	Посівна площа, га		Урожайність, ц з 1 га		Валовий збір, ц		
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.	умовний
Пшениця	1076,0	1727,0	35,7	47,9	38361,0	82878,0	61570,1
Ячмінь	390,0	203,0	1,1	7,9	446,6	1613,0	232,4
Гречка	130,0	82,0	149,3	151,4	19418,2	12421,0	12248,4
Всього	1697,0	2012,0	34,3	48,1	58226,0	96912,0	74050,9

Джерело: розраховано автором за річними формами статистичної звітності підприємства

У 2019 році порівняно з 2018 роком валовий збір зернових культур зріс на 66,4% (або на 38686 ц), за рахунок зростання врожайності окремих культур валовий збір зріс на 30,9% , за рахунок збільшення посівної площі зернових культур валовий збір зріс на 18,6% за рахунок зміни структури посівів зернових валовий збір збільшився на 7,3%.

На основі статистичних даних проведемо індексний аналіз врожаю та врожайності зернових та зернобобових культур.

1. Індивідуальні індекси урожайності зернових і зернобобових культур:

$$i = \frac{y_1}{y_0} = \frac{48,1}{34,3} = 1,4 \quad (1)$$

2. Зміна валового збору в звітному періоді в порівнянні з базисним, в тому числі за рахунок факторів: урожайності, розміру і структури посівних площ. Для цього визначаємо індекси:

$$J_{в.з.} = \frac{\sum Y_1 \Pi_1}{\sum Y_0 \Pi_0} = \frac{96912}{58226} = 1,66 \quad (2)$$

$$J_y = \frac{\sum Y_1 \Pi_1}{\sum Y_0 \Pi_1} = \frac{96912}{74050,9} = 1,31 \quad (3)$$

$$J_y = \frac{\sum Y_0 \Pi_1}{y_0 \sum \Pi_1} = \frac{74050,9}{34,3 * 2012} = 1,07 \quad (4)$$

3. Зміна середньої врожайності зернових і зернобобових культур, в тому числі за рахунок урожайності окремих культур (агротехніки) і структури посівних площ.

$$J_{у.зм.} = \frac{\sum Y_1 \Pi_1}{\sum \Pi_1} : \frac{\sum Y_0 \Pi_0}{\sum \Pi_0} = \frac{96912}{2012} / \frac{58226}{1697} = 1,41 \quad (5)$$

$$J_{у.пост.} = \frac{\sum Y_1 \Pi_1}{\sum \Pi_1} : \frac{\sum Y_0 \Pi_1}{\sum \Pi_1} = \frac{96912}{2012} / \frac{74050,9}{2012} = 1,31 \quad (6)$$

$$J_{у.пост.} = \frac{\sum Y_0 \Pi_1}{\sum \Pi_1} : \frac{\sum Y_0 \Pi_0}{\sum \Pi_0} = \frac{74050,9}{2012} / \frac{58226}{1697} = 1,07 \quad (7)$$

У 2019 році порівняно з 2018 роком валовий збір зернових культур зріс на 66,4% (або на 38686 ц), за рахунок зростання врожайності окремих культур валовий збір зріс на 30,9% , за рахунок збільшення посівної площі зернових культур валовий збір зріс на 18,6% за рахунок зміни структури посівів зернових валовий збір збільшився на 7,3%.

Виходячи з цього головним шляхом підвищення урожайності є зниження собівартості. Основні затрати по утриманню культур здійснюються незалежно від продуктивності, а додаткові витрати пов'язані лише з побічної продукцією. При цьому витрати з розрахунку на одиницю продукції, як правило, зменшуються. Збільшення виробництва та поліпшення якості продукції за рахунок підвищення продуктивності культур відбувається на основі інтенсифікації господарства, яка є важливою умовою зниження собівартості продукції [5, с. 15].

На сьогодні перспективними напрямками інноваційного розвитку рослинництва є біологізація землеробства, використання сучасних комбінованих агрегатів, геоінформаційних систем, що

Таблиця 5

**Розмір і структура витрат на виробництво 1 ц зернових культур в ССПП «Куйбишева» Братського району Миколаївської області**

Елементи витрат	2018 р.		2019 р.	
	грн	%	грн	%
Прямі матеріальні витрати всього, в т.ч.:	277,73	70,6	213,33	71,1
– насіння	53,36	13,6	20,99	7,0
– мінеральні добрива	73,60	18,7	42,27	14,1
– нафтопродукти	45,80	11,6	27,71	9,2
– оплата послуг і робіт сторонніх організацій	0,12	0,03	1,94	0,65
– решта матеріальних витрат	104,98	26,7	122,36	40,8
Прямі витрати на оплату праці	32,43	8,2	25,22	8,4
Інші прямі та загально виробничі витрати всього, в тому числі:	83,47	21,2	61,42	20,5
– амортизація необоротних активів	10,87	2,8	3,8	1,3
– відрахування на соціальні заходи	7,04	1,8	5,33	1,8
– решта інших прямих та загально виробничих витрат	64,39	16,4	50,29	16,8
Всього витрат	393,63	100	299,97	100

Джерело: розраховано автором за річними формами статистичної звітності підприємства

забезпечують підвищення врожайності та якості культур і дозволяють мінімізувати витрати.

Прикладом успішних інновацій у вирощуванні пшениці є використання стимуляторів росту. Вони дозволяють значно зменшити норми внесення пестицидів, оскільки, посилюючи імунітет рослин, вони розкривають їх потенціал, сприяють реалізації закладених в організмі можливостей [3, с. 95].

У 2018 році спостерігається найбільша кількість витрат і становить 393,63 грн. Найбільшу частину витрат складають решта матеріальних витрат і становить 104,98 грн. В 2018 році витрати становлять 299,97 грн. Найбільшу частку прямих матеріальних витрат займають решта матеріальних витрат (2018 р.– 26,7%, 2019 р. – 40,8%), на другому місці матеріальні добрива. У 2018 році оплата послуг і робіт сторонніх організацій становить 0,03%, що на 0,62% менше ніж у 2019 році.

Збільшення виробництва та поліпшення якості продукції за рахунок підвищеної врожайності сільськогосподарських культур відбувається на основі інтенсифікації сільського господарства, яка є важливою умовою зниження собівартості продукції.

Тому фактори, що сприяють інтенсифікації виробництва, можна вважати факторами зниження собівартості продукції. Найважливішими серед них є: ефективне використання землі на основі впровадження науково обґрунтованих систем землеробства та інтенсивних технологій вирощування сільськогосподарських культур. Ці

та інші заходи вимагають збільшення виробничих витрат на 1 га сільськогосподарських культур, але одночасно сприяють зменшенню собівартості одиниці продукції.

**Висновки та пропозиції.** Розвиток та підвищення економічної ефективності зернового господарства – необхідна умова не тільки забезпечення населення продуктами харчування, а й підвищення ефективності виробництва інших видів продукції сільського господарства. Зміцнення матеріально-технічної бази галузі, впровадження інтенсивних технологій виробництва та прогресивних форм організації праці зумовили підвищення урожайності зернових культур та збільшення виробництва зерна. Водночас досягнутий рівень виробництва не забезпечує потреби України в зерні.

Один із напрямів підвищення економічної ефективності виробництва зерна – впровадження комплексної механізації і автоматизації виробництва. Вирішення цієї проблеми сприяє насамперед підвищенню продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві, що є основним якісним фактором економічного і соціального розвитку.

Основні заходи для збільшення ефективності виробництва зерна: підвищення родючості землі; застосування науково обґрунтованих технологічних карт; раціональне використання трудових ресурсів; використання високоякісного посівного матеріалу; внесення в ґрунт високоякісних гербіцидів; застосування новітньої техніки; своєчасний збір врожаю та правильне зберігання.

## Список літератури:

1. Головне управління статистики у Миколаївській області. Миколаїв, 2004. URL: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 20.07.2020).
2. Зіновчук В.В. Кооперативна ідея в сільському господарстві України і США. Лагос, 2017. 187 с.
3. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика : навч. посібник. Київ : Ніка-Центр, 2012. 95 с.
4. Мертенс В.П. Економіка сільського господарства / за ред. В.П. Мертенса. Київ, 2015. 133 с.
5. Ткачук В.І. Інновації як фактор підвищення ефективності виробництва зерна. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. С. 10–16.

## References:

1. The Main Department of statistics in the Mykolaiv region (2020). Statystyka [Statistics]. Available at: <http://www.mk.ukrstat.gov.ua/> (accessed 20 July 2020).
2. Zinovchuk, V.V. (2017). *Kooperatyvna ideya v silskomu gospodarstvi Ukrayiny i SShA* [Cooperative idea in agriculture of Ukraine and the USA]. Kiev: Logos. (in Ukrainian)
3. Kuleshov, V.V. (2012). *Ekonomika pidpryyemstva: teoriya i praktyka* [Enterprise Economics: theory and practice]. Kiev: Nika Center. (in Ukrainian)
4. Mertens, V.P., Matsibora, V.I., & Zhigalo, L.F. (2015). *Ekonomika silskogo gospodarstva* [Economics of agriculture]. Kiev: Harvest. (in Ukrainian)
5. Tkachuk, V.I. (2014). *Innovaciyi yak faktor pidvyshhennya efektyvnosti vyrobnytstva zerna* [Innovations as a factor of increasing the efficiency of grain production]. *Efficient economy*, no. 2, pp. 10–16.